

Zorgen voor een veilige leefgroep in de verstandelijk gehandicaptenzorg

Bij gebrek aan bruikbare methoden gaan begeleiders vooral op hun gevoel en ervaring af om de groepsdynamiek in de verstandelijk gehandicaptenzorg te beïnvloeden. Dat constateerde auteur Aswintha Mandemaker op basis van een enquête in 2014. Dit was voor haar de aanleiding om een aanpak te ontwikkelen die begeleiders helpt het verschil te maken tussen een veilige of onveilige woonsituatie, die zij beschrijft in het boek *Groepsdynamiek in de verstandelijk gehandicaptenzorg*.

Niet iedere bewoner in de verstandelijk gehandicaptenzorg vindt het prettig om in een groep te leven of werken. Sommigen kiezen ervoor om zo min mogelijk betrokken te zijn bij een groep. Voor anderen is het behoren bij de gehele groep te onoverzichtelijk of te spannend, terwijl ze zich wel prettig voelen in een subgroep.

Aswintha Mandemaker begint haar boek dan ook met het beschrijven van de verschillende (doel)groepen en subgroepen in de verstandelijk gehandicaptenzorg. Als een bewoner aangeeft niet mee te willen doen in de groep, is het goed om uit te zoeken wat de reden daarvoor is.

Het kan natuurlijk zijn dat iemand geen behoefte heeft aan contacten met anderen. Soms wil iemand wel, maar kan hij het niet goed. Als leidraad zet Mandemaker de verschillende opties op een rij, inclusief de bijbehorende interventie:

- Niet kunnen en niet willen: uitnodigen met hulp en nabijheid, onderzoeken wat de reden is voor het niet willen, afspraken maken over het niet betrokken zijn bij de groep.
- Niet kunnen, maar wel willen: aanleren en ondersteunen, soms begrenzen of bijsturen.
- Wel kunnen, maar niet willen: uitnodigen tot meedoen, onderzoeken wat de reden is voor het niet willen, afspraken maken over het niet betrokken zijn bij de groep.
- Wel kunnen en wel willen: monitoren en indien nodig ondersteunen of bijsturen.

Het valt hierbij op dat de optie om simpelweg niet in een groep te willen leven, hierin niet wordt meegenomen, alsof dit geen mogelijkheid is voor cliënten. De

vraag is of dit niet veel van de hierna volgende processen en problemen die Mandemaker beschrijft kunnen voorkomen.

Zoals ook naar voren komt in een citaat van een begeleider: “Je moet de groep vormen, nu heeft de groep zichzelf gevormd. We moeten met die rafelrandjes, die best heftig zijn, dealen om die eraf te krijgen en de structuur en dynamiek erin te krijgen die wij voor ogen hadden. Dat kan betekenen dat je een stap terug moet. Eerst de normen, de regels, hoe communiceer je... eerst die dingen weer vaststellen en dan kunnen we weer werken aan zelfstandigheidstrainingen.”

Groepsdruk

Het woord groepsdruk roept allerlei (negatieve) associaties op. Volgens de auteur kan groepsdruk ook een positieve invloed hebben. Groepsdruk vraagt om je te conformeren aan de afspraken. Als je je aan de groepsnormen houdt, word je beloond. Houd je je er niet aan, dan word je ‘gestraft’. Dit kan bijvoorbeeld door meer of minder aandacht, wel of niet gevraagd worden en bewondering of afkeuring.

Groepsdruk is daarmee volgens haar een sterk middel als het gaat om gedragsverandering. Ook kan groepsdruk en groepsconformiteit helpen om over bepaalde angsten of drempels heen te stappen. Als iedereen de visite een hand geeft, is het groepslid dat dit eng vindt eerder geneigd dit ook te doen. Groepsleden leren op deze manier nieuwe sociale vaardigheden zonder dat er een begeleider aan te pas komt. Goed voorbeeld doet goed volgen.

Systeembenadering

Om cliënten in de context van de groep te zien, maakt de auteur gebruik van de systeembenadering. Deze benadering is ontwikkeld door Bateson, Haley en Watzlawick en gaat uit van het gedrag dat mensen vertonen voor een deel verklaard kan worden door de functie die het gedrag heeft in het systeem. Het doel van de systeembenadering is om de invloeden die delen binnen een systeem op elkaar hebben, zichtbaar te maken.

Bewoners in een (L)VG-woongroep kunnen volgens Mandemaker niet los gezien worden van de groep; ze zijn verbonden door wederzijdse beïnvloeding in welke vorm dan ook. De woongroep vormt een deel van de context van de individuele bewoner. Bij het interpreteren en begeleiden van gedrag van een individuele bewoner moet volgens haar dan ook altijd de context van de groep en de wisselwerking tussen beiden meegenomen worden.

Systeemanalyse

Met verschillende vragen kun je de betrekkingen en de communicatie in de groep onderzoeken en zo tot een systeemanalyse komen. Bijvoorbeeld:

- Wat is de context? Op welk moment zegt de bewoner het? Wat speelt er mogelijk mee qua recent verleden of toekomst?
- Wat zegt het over de posities? Hoe is de machtsverhouding tussen deze bewoner en de anderen?
- Wat zegt het over de regels? Hoe helder zijn de groepsregels, de structuur, de taakverdeling in de groep?
- Wat zegt het over de grenzen? Hoe wordt er omgegaan met grenzen die worden aangegeven in de groep?

Communicatie

Kennis over communicatie en interactie helpt om de dynamiek binnen de groep te doorgronden en te beïnvloeden. Watzlawick heeft zeven uitgangspunten over communicatie geformuleerd:

1. Je communiceert altijd, bewust of onbewust.
2. Binnen communicatie zijn verschillende lagen: inhoud (wat) en betrekking (hoe).
3. Er kan gemakkelijk verwarring ontstaan tussen het inhouds- en betrekkingaspect.
4. Ieder neemt de werkelijkheid op zijn eigen manier waar, vanuit zijn eigen perspectief (interpretatie)
5. Er is zowel analoge als digitale communicatie, analoge communicatie is alles behalve taal, dus onder andere mimiek, intonatie, houding en beweging. Digitale communicatie gaat over alle taal, inclusief gebarentaal, aanwijzingen, ja-knikken/nee-schudden.
6. Communicatie is complementair of symmetrisch. Complementair betekent aanvullend in positie of interactie, bijvoorbeeld leider-volger, ouder-kind. Symmetrisch betekent gelijk in positie of in interactie, bijvoorbeeld beiden leiding nemen, opscheppen of zielig doen.
7. En bij paradoxale communicatie spreken verbale en non-verbale communicatie elkaar tegen. In een groep zie je dit soms terug in de rol van de zondebok, of aan groepsleden die gepest worden door groepsleden waar ze ook iets van nodig hebben.

Groepsklimaat

Allerlei bijkomende factoren, zoals kenmerken, sociale agogiek, relationele dimensie en persoonlijkheidsdimensie, worden door Mandemaker uitgelegd, waarna je handvatten krijgt voor groepsinterventies om een gunstig groepsklimaat te creëren, bij te sturen en eventuele problemen in de groep aan te pakken. Ook geeft ze voorbeelden van het positief inzetten van de

groep bij een vraag van een cliënt:

“In een bewonersvergadering bespreekt Mariska dat zij graag beter wil leren koken. Waar eerder de begeleiders automatisch zichzelf of een vrijwilliger zouden inzetten om haar dit te leren, vragen ze dat nu aan de groep: ‘Is er iemand die Mariska iets kan leren koken?’ Er zijn drie bewoners die haar iets willen leren, van wie twee dit kunnen zonder begeleiding en één het kan als de begeleider indien nodig kan bijspringen.”

Er wordt verder aandacht geschonken aan de fysieke omgeving en hoe je met de ruimte om kunt gaan. Een grote kring met zitplaatsen geeft iedereen een plek in het geheel. Meerdere kleine zithoekjes geven een intiem gevoel en bieden keus. En voldoende looproutes bieden de mogelijkheid om bepaalde plekken of groepsleden te ontwijken, door er niet langs te hoeven lopen.

Groepsdynamiek

Het boek maakt de complexiteit van groepsdynamiek duidelijk en geeft een goede vertaalslag van . bestaande literatuur naar specifiek de (L)VG-woongroep. Wat mist is nog een kritische kanttekening bij de groep als ‘vaststaand gegeven’. En de vraag is of door de vele terminologie, aspecten en mogelijkheden de vertaling naar de praktijk voor begeleiders is te maken. | AMK

Groepsdynamiek in de verstandelijk gehandicaptenzorg. Methodisch werken aan een positief groepsklimaat. Door Aswintha Mandemaker. Uitgeverij SWP, prijs € 32.